

<i>Rodzaj dokumentu:</i>	Materiał dodatkowy
<i>Zagadnienie:</i>	Argumentacja w wypracowaniu maturalnym
<i>Egzamin:</i>	Egzamin maturalny
<i>Przedmiot:</i>	Język polski
<i>Poziom egzaminu:</i>	Podstawowy i rozszerzony
<i>Adresaci dokumentu:</i>	Nauczyciele języka polskiego Uczniowie szkół ponadpodstawowych
<i>Data publikacji dokumentu:</i>	16 marca 2022 r.

Zespół redakcyjny:

dr Kinga Białek (UW)
dr Wioletta Kozak (CKE)
Agnieszka Romerowicz (CKE)
Wioletta Łakoma-Sabat (CKE)

Recenzenci:

dr Tomasz Karpowicz (UW)
dr Marcin Smolik (CKE)
Andrzej Spilkowski (OKE w Gdańsku)
dr Romana Patyk (OKE w Jaworznie)
Teresa Bulska-Leśniak (OKE w Krakowie)
Zbigniew Kosiński (OKE w Łomży)
Sławomira Wójcik (OKE w Łodzi)
dr Mariusz Chołody (OKE w Poznaniu)
Grzegorz Sawa (OKE w Warszawie)
Beata Kwapińska (OKE we Wrocławiu)

Materiał został opracowany przez Centralną Komisję Egzaminacyjną we współpracy z okręgowymi komisjami egzaminacyjnymi.

Centralna Komisja Egzaminacyjna
ul. Józefa Lewartowskiego 6, 00-190 Warszawa
tel. 22 536 65 00
sekretariat@cke.gov.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Gdańsku
ul. Na Stoku 49, 80-874 Gdańsk
tel. 58 320 55 90
komisja@oke.gda.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Jaworznie
ul. Adama Mickiewicza 4, 43-600 Jaworzno
tel. 32 616 33 99
oke@oke.jaworzno.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Krakowie
os. Szkolne 37, 31-978 Kraków
tel. 12 683 21 99
oke@oke.krakow.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łomży
al. Legionów 9, 18-400 Łomża
tel. 86 473 71 20
sekretariat@oke.lomza.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Łodzi
ul. Ksawerego Praussa 4, 94-203 Łódź
tel. 42 634 91 33
sekretariat@lodz.oke.gov.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna w Poznaniu
ul. Gronowa 22, 61-655 Poznań
tel. 61 854 01 60
sekretariat@oke.poznan.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna
w Warszawie
pl. Europejski 3, 00-844 Warszawa
tel. 22 457 03 35
info@oke.waw.pl

Okręgowa Komisja Egzaminacyjna we
Wrocławiu
ul. Tadeusza Zielińskiego 57, 53-533 Wrocław
tel. 71 785 18 94
sekretariat@oke.wroc.pl

1. Co o argumentacji muszą wiedzieć maturzyści?

Argumentowanie to umiejętność rozwijana na lekcjach języka polskiego od klasy IV szkoły podstawowej. W klasach IV–VI uczniowie uczą się budowania spójnej, logicznej wypowiedzi i formułowania argumentów, zgodnie z wymaganiami określonymi w podstawie programowej w zakresie języka polskiego:

III. Tworzenie wypowiedzi

1. Elementy retoryki. Uczeń:

2. **rozdziela argumenty** odnoszące się do faktów i logiki oraz odwołujące się do emocji;
3. **tworzy logiczną, semantycznie pełną i uporządkowaną wypowiedź**, stosując odpowiednią do danej formy gatunkowej kompozycję i układ graficzny; rozumie rolę akapitów w tworzeniu całości myślowej wypowiedzi.

Na tym etapie uczniowie dopiero przygotowują się do pisania dłuższej wypowiedzi o charakterze argumentacyjnym, która wprowadzana jest później: w klasach VII–VIII. Wtedy uczniowie ćwiczą pisanie rozprawki, zgodnie z wymaganiami podstawy programowej:

III. Tworzenie wypowiedzi

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1. **funkcjonalnie wykorzystuje środki retoryczne oraz rozumie ich oddziaływanie na odbiorcę;**
4. **wykorzystuje znajomość zasad tworzenia tezy i hipotezy oraz argumentów przy tworzeniu rozprawki** oraz innych **tekstów argumentacyjnych;**
5. **odróżnia przykład od argumentu;**
6. **przeprowadza wnioskowanie jako element wyводу argumentacyjnego.**

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1. tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: [...] **rozprawka** [...].

Warto zwrócić uwagę, że uczniowie, którzy kończą szkołę podstawową, powinni umieć już sformułować tezę i odpowiednio do niej skomponować wywód argumentacyjny. Powinni umieć także odpowiednio dobrać przykłady z tekstów literackich.

W szkole ponadpodstawowej należy doskonalić umiejętności nabyte przez uczniów na wcześniejszym etapie. Największym wyzwaniem jest oczywiście rozwijanie kompetencji związanych z interpretacją i analizą tekstu, a następnie – funkcjonalne wykorzystanie ich w tworzeniu własnego tekstu. W zakresie umiejętności retorycznych i tekstotwórczych oczekuje się od maturzystów funkcjonalnego wykorzystania środków retorycznych, rozumienia zasad kompozycji tekstu oraz posługiwania się różnymi formami wypowiedzi argumentacyjnej, nie tylko rozprawką. Spójrzmy na wybrane wymagania podstawy programowej dla liceum i technikum (zakres podstawowy):

II. Kształcenie językowe.

1. Gramatyka języka polskiego. Uczeń:

3. rozpoznaje **argumentacyjny charakter konstrukcji składniowych** i ich funkcje w tekście; **wykorzystuje je w budowie własnych wypowiedzi.**

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1. **formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi** [...] **pisemnej** przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;
3. rozumie i **stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną** (np. teza, argumenty, apel, pointa);

5. **rozróżnia typy argumentów**, w tym argumenty pozamerytoryczne (np. odwołujące się do litości, niewiedzy, groźby, autorytetu, argumenty *ad personam*);
 6. rozumie, na czym polega **logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych** i stosuje je we własnych tekstach.
2. Mówienie i pisanie. Uczeń:
1. **zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;**
 2. **buduje wypowiedź w sposób świadomy**, ze znajomością jej funkcji językowej, z uwzględnieniem celu i adresata, **z zachowaniem zasad retoryki;**
 6. tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: **wypowiedź o charakterze argumentacyjnym [...], szkic krytyczny [...];**
 9. stosuje **retoryczne zasady kompozycyjne w tworzeniu własnego tekstu [...];**
 10. w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, **formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów**, w tym własnego doświadczenia, **przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów.**

Nauczyciele rozpoczynający pracę z absolwentami szkół podstawowych powinni przeprowadzić dogłębną analizę poziomu umiejętności swoich uczniów po to, by zaplanować najbardziej adekwatny sposób rozwijania umiejętności argumentacyjnych. Dobrym pomysłem jest przeczytanie typowych rozprawek już w pierwszych dniach w szkole ponadpodstawowej – dzięki temu będzie można zarówno określić poziom już nabytych umiejętności, jak i zaplanować następne kroki.

To ważne, by rozumieć, na czym polegają podstawowe różnice między rozprawką na egzaminie ósmoklasisty a wypowiedzią argumentacyjną na maturze (poziom podstawowy).

- **Po pierwsze** – do sformułowania stanowiska nie wystarczy prosta odpowiedź na pytanie o rozstrzygnięcie zawarte w temacie. Polecenia maturalne nie zawierają takich pytań, są raczej zaproszeniem do rozważenia jakiegoś problemu.
- **Po drugie** – w argumentacji zdający nie może posługiwać się tylko wiedzą o elementach fabuły przywołanych przez siebie utworów. Argumentowanie wymaga od niego umiejętności interpretacyjnych, odwoływania się do sensów tekstów, ich problematyki, często także umiejętności analitycznych.
- **Po trzecie** – argumentacja powinna pokazywać różne perspektywy i ujęcia problemu, także odnoszące się do wiedzy o kontekstach.

Uczniowie realizujący podstawę programową w zakresie rozszerzonym powinni spełniać wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto następujące:

III Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:
 2. stosuje **różne typy dowodzenia w wypowiedzi** (indukcyjne, dedukcyjne, sylogizmy);
2. Mówienie i pisanie. Uczeń:
[...] tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach: **esej [...];**

W odróżnieniu od argumentacji w wypracowaniu maturalnym na poziomie podstawowym, argumentacja w wypracowaniu maturalnym na poziomie rozszerzonym wymaga odwoływania się do elementów poetyki tekstu. Ponadto uczeń realizujący podstawę programową w zakresie rozszerzonym powinien być przygotowany do napisania eseju i do stosowania w wypowiedzi różnych typów dowodzenia, choć na egzaminie maturalnym nie musi wykazać się tymi umiejętnościami.

Rys. 1. Porównanie fragmentów wypracowań uczniowskich: rozprawki (szkoła podstawowa) i wypowiedzi argumentacyjnej (szkoła ponadpodstawowa)

Egzamin ósmoklasisty

Napisz rozprawkę, w której rozważysz, czy w relacjach międzyludzkich lepiej kierować się sercem czy rozumem. W argumentacji odwołaj się do lektury obowiązkowej (wybranej spośród lektur wymienionych na stronie 3 tego arkusza egzaminacyjnego) oraz do innego utworu literackiego. Twoja praca powinna liczyć co najmniej 200 wyrazów.

Stanowisko:

odpowiedź na pytanie o rozstrzygnięcie (tak, nie, i tak, i nie)

Argumenty:

uzasadnienie odpowiedzi

Przykłady:

najczęściej funkcjonalne wykorzystanie wiedzy o elementach fabuły

Sądzę, że w uczuciach często powinien być ważniejszy rozum niż serce. Kierowanie się tylko uczuciami może sprawić, że nie dostrzeżemy np. złych cech czyjegoś charakteru. Dobrym przykładem ilustrującym ten argument mogą być doświadczenia zdobyte przez Małego Księcia. Chłopiec na swojej planecie opiekował się różą, która była bardzo wymagająca i kapryśna. Mały Książę starał się spełnić jej wszystkie zachcianki, ponieważ bardzo mu na niej zależało. Z czasem jednak zobaczył, że róża nie do końca jest z nim szczerą. Ciągłe zmieniała zdanie, myślała tylko o sobie i to sprawiło, że Mały Książę w pewnym momencie poczuł się nieszczęśliwy i postanowił ją opuścić. Kierowanie się tylko uczuciami spowodowało, że chłopiec zostawił swój własny dom i udał się w podróż, by poznać prawdziwego przyjaciela. Gdyby od początku relacje Małego Księcia z różą opierały się nie tylko na uczuciach, ale też na rozsądku, być może wszystko wyglądałoby zupełnie inaczej. Wystarczyłaby szczerą rozmowa, w której chłopiec powiedziałby róży o tym, co go boli, a jestem przekonana, że wiążące ich więzi stałyby się mocniejsze – być może róża zmieniałaby się i rozumiała, jakie popełnia błędy w relacji z chłopcem.

Egzamin maturalny - poziom podstawowy

Trzeźwy racjonalista - niepoprawny marzyciel. Jak wybór postawy życiowej wpływa na losy człowieka i jego relacje z innymi ludźmi?

W pracy odwołaj się do *Lalki* Bolesława Prusa, innego utworu literackiego, wybranych kontekstów.

Stanowisko:

wymaga dogłębnego zrozumienia problemu i próby rozwiązania go

Argumenty:

prezentujące wieloaspektowe podejście, wykorzystujące różne perspektywy

Przykłady:

odnoszą się do sensów utworów literackich oraz do kontekstów

Bolesław Prus w swej powieści pt. „Lalka” przedstawia Stanisława Wokulskiego, człowieka niejednoznacznego, w którym stopiły się dwie postawy – romantyka wierzącego w idealną miłość i racjonalnego pozytywisty, pragnącego zmieniać świat. Główny bohater poświęca całą swoją energię na zdobycie ukochanej Izabeli. Jako niepoprawny marzyciel i romantyk, popada w swego rodzaju obsesję. W typowo romantyczny sposób, podobnie jak Gustaw z IV części „Dziadów”, idealizuje postać ukochanej, tworzy wyobrażenie kobiety-aniola, pragnie zrobić wszystko, by ta wreszcie go doceniła i pokochała. Wokulski przeżywa swego rodzaju Weltschmerz, czuje się osamotniony i nierozumiany. Ten stan wzmaga obojętność Izabeli i wewnętrzne rozdarcie bohatera. Wokulski szuka jednak przyczyny takiego samopoczucia i oskarża literaturę, szczególnie poezję Mickiewicza, o zbudowanie fałszywego obrazu miłości i świata. To zapewne dlatego próbuje popełnić samobójstwo – rzuca się pod pociąg, gdyż, tak jak prawdziwy romantyczny kochanek, nie jest w stanie znieść odrzucenia i porażki. Z opresji ratuje go jednak dróżnik Wysocki, dając szansę na nowe życie, ale szansy tej Wokulski nie potrafi wykorzystać. Nie pomogą żadne racjonalne tłumaczenia przyjaciela Rzeckiego, wszystko upadnie, sklep – wcześniej tak dobrze prosperujący, zostanie przejęty przez Żyda, a wszelkie pozytywistyczne próby wprowadzania pracy organicznej na grunt warszawski, spoczną na niczym. Marzenia Wokulskiego o szczęśliwej miłości doprowadziły bohatera do klęski, a co więcej zniszczyły jego relacje z ludźmi.

Egzamin maturalny – poziom rozszerzony

Między utopią a antyutopią. Punktem wyjścia swoich rozważań o literackich obrazach budowania idealnego świata uczyni *Małą Apokalipsę* Tadeusza Konwickiego.

W pracy odwołaj się do: *Małej Apokalipsy* Tadeusza Konwickiego, utworów literackich z dwóch różnych epok, wybranego kontekstu.

Stanowisko:

wymaga dogłębnego zrozumienia zjawiska i odniesienia do wiedzy o literaturze

Argumenty:

prezentujące różne aspekty danego zjawiska i ich funkcje

Przykłady:

prezentujące rozumienie różnych sposobów realizacji literackich i kontekstu

W powieści Tadeusza Konwickiego „Mała Apokalipsa” przedstawiono obrazy, które można odnieść do realiów świata komunistycznego. Świata, którego zamysł miał być perfekcyjny, a którego mechanizmy funkcjonowania Konwicki obnaża. W komunizmie stawiano na zniesienie własności prywatnej, wszystko miało być wspólne, jednakże dla każdego. Jak pokazała historia, z tego systemu wyszło o wiele więcej złego. Co mogło być tego przyczyną? Wizja wspólnej utopii przemieniła się w realia zbiurokratyzowanych, nadmiernie zorganizowanych metod dyktatorskich. Zobrazowana w utworze rzeczywistość to rozpadające się budynki, oznaki zniewolenia, stały brak podstawowych produktów, malejąca indywidualność. To symbole upadku utopii. Główny bohater powieści dobrze zdaje sobie sprawę, jak wyglądają otaczające go miejsca, dostrzega wszechobecny reżim, cenzurę, sam jest przepytany, legitymowany przez milicję. Pragnie dla ludzi wolności. Dla słuszności idei opozycji jest gotowy do publicznego samospalenia, bo nie takiego świata pragnie dla przyszłych pokoleń. Komunistyczna władza odebrała wszystkim marzenia i możliwości spełnienia ich; władza zaczęła propagować pracę dla państwa jako jedyną słuszną powinność.

2. Argumentacja na egzaminie maturalnym z języka polskiego na poziomie podstawowym i rozszerzonym

Zarówno w wypracowaniu na poziomie podstawowym, jak i w wypracowaniu na poziomie rozszerzonym ocena jakości argumentacji jest elementem oceny kryterium *Kompetencje literackie i kulturowe*. Umiejętność budowania argumentacji oceniana jest w połączeniu z funkcjonalnym wykorzystaniem utworów literackich i kontekstów. Dobrze poprowadzony wywód argumentacyjny jest nie tylko logicznie powiązany z problemem sformułowanym w temacie egzaminacyjnym, lecz także opiera się na wnikliwej i dogłębnej interpretacji tekstów.

W zasadach oceniania wypracowania maturalnego zawartych w *Informatorach* sprecyzowano, jak należy rozumieć argumentację, i określono, jaką argumentację uznaje się za bogatą, czyli najwyższej ocenianą.

[Informator o egzaminie maturalnym z języka polskiego jako przedmiotu obowiązkowego od roku szkolnego 2022/2023](#)
(s. 33)

Argumentacja to udowodnienie tezy/opinii/stanowiska przedstawionego przez zdającego za pomocą argumentów.

Bogata argumentacja – to argumentacja rzeczowa, pogłębiona, poparta trafnymi przykładami i **szeroka/wieloaspektowa**, uwzględniająca konteksty, stanowiąca – jako całość – wnikliwą analizę problemu sformułowanego w poleceniu; zawiera elementy refleksji / głębszego namysłu nad problemem. W sytuacji, gdy **znajomość utworów literackich** została wykorzystana częściowo funkcjonalnie, mówimy o argumentacji trafnej.

[Informator o egzaminie maturalnym z języka polskiego jako przedmiotu dodatkowego od roku szkolnego 2022/2023](#)
(s. 21)

Bogata argumentacja – to argumentacja rzeczowa, pogłębiona, poparta trafnymi przykładami i **szeroka/wieloaspektowa**, uwzględniająca kontekst, stanowiąca – jako całość – wnikliwą analizę problemu sformułowanego w poleceniu; zawiera elementy refleksji / głębszego namysłu nad problemem. W sytuacji, gdy **znajomość problematyki utworów literackich oraz elementów poetyki tekstu** została wykorzystana częściowo funkcjonalnie, mówimy o argumentacji trafnej.

Na podstawie powyższych zapisów można sformułować wskazówki dla uczniów dotyczące budowania merytorycznej i przekonującej argumentacji.

Wskazówki dotyczące budowania merytorycznej i przekonującej argumentacji w wypracowaniu

Należy:

- wnikliwie analizować zagadnienie sformułowane w temacie
- w każdym argumencie rozważać inny aspekt zagadnienia
- przytaczać przykłady z utworów literackich, które wspierają przyjęty tok rozumowania
- w analizie zagadnienia i/lub utworu literackiego uwzględniać konteksty
- dbać o poprawność rzeczową przykładów z utworów literackich i kontekstów
- formułować wnioski na podstawie przytoczonych przykładów i/lub kontekstów.¹

Poniższa tabela zawiera przykłady z wypracowań uczniowskich na poziomie podstawowym, ilustrujące różny poziom argumentacji. Pierwszy fragment to argumentacja bogata, drugi – zadowalająca, a trzeci – powierzchowna. W ostatniej kolumnie sformułowano uzasadnienie oceny poziomu argumentacji. **Czerwony kolor** odnosi się do argumentacji, **zielony** – do przykładów literackich i kontekstów, **niebieski** – do wniosków.

Temat: Człowiek – zmagający się z losem samotnik poszukujący swojej drogi życiowej. W pracy odwołaj się do: • wybranej lektury obowiązkowej • sensu wiersza <i>Do samotności</i> Adama Mickiewicza • wybranych kontekstów.		
Poziom argumentacji wypowiedzi	Przykład z wypracowania ilustrujący poziom argumentacji	Uzasadnienie oceny argumentacji
Bogata argumentacja	<i>Kiedy człowiek poszukuje swojej drogi życiowej, to przede wszystkim zastanawia się nad swoim życiem, tym, co chciałby w życiu robić, jakimi wartościami się kierować. Takie przemyślenia najlepiej snuje się w samotności. Wtedy człowiek świadomie izoluje się od ludzi, szuka własnej „świątyni dumania”.</i> <i>Zbawczą moc samotności – świadomie wybranej – podkreśla podmiot liryczny sonetu Adama Mickiewicza „Do samotności”. To w odosobnieniu podmiot liryczny może swobodnie myśleć, można powiedzieć, że ma natchnienie poetyckie: „Nurzam się i wybijam w myślach nad myślami”. Samotność pozwala podmiotowi lirycznemu podejść do życia</i>	Zdający analizuje różne aspekty samotności: samotność z wyboru, samotność jako wynik różnych okoliczności, samotność jako wytchnienie, samotność jako czynnik sprzyjający poszukiwaniu życiowej drogi. Zdający przytacza przykłady literackie (z utworów: <i>Do samotności</i>, <i>Kordian</i>, <i>Dżuma</i>), które wspierają sformułowane przez niego sądy. Uwzględnia też konteksty: kulturowy (<i>świątynia dumania</i>) i filozoficzny (egzystencjalizm). Argumentacja jest wnikliwa

¹ Warto zapoznać się również ze wskazówkami dotyczącymi funkcjonalnego wykorzystania utworów literackich zawartymi w materiale CKE [Funkcjonalne wykorzystanie utworów literackich](#) (s. 7–8).

	<i>z dystansem, jest życiodajną siłą, tak jak woda.</i> <i>Samotność miała ułatwić znalezienie życiowego celu również Kordianowi z dramatu Juliusza Słowackiego. Bohater świadomie udał się w samotną podróż po Europie, co pozwoliło mu odkryć życiowy sens – podjęcie walki o wolność narodu.</i> <i>Samotność może być świadomym wyborem człowieka albo wynikiem splotu różnych wydarzeń.</i> <i>Czy wtedy stan samotności sprzyja poszukiwaniu życiowej drogi? To zależy od wydarzeń, których człowiek doświadcza. Przeanalizujmy postawę Ramberta, bohatera „Dżumy” Alberta Camusa. Rambert jest dziennikarzem, który nie może wyjechać z Oranu, miasta odciętego od świata w związku z wybuchem epidemii. Początkowo robi wszystko, żeby opuścić miasto, ucieka się do nielegalnych sposobów. Czuje się osamotniony. Jest przybyszem z zewnątrz, nie identyfikuje się z mieszkańcami Oranu. Można uznać, że się od nich izoluje, bo spotyka się jedynie z ludźmi, od których spodziewa się pomocy w wydostaniu się z miasta. Liczy się dla niego tylko powrót do rodzinnego Paryża i ukochanej. Zmienia swoją postawę, kiedy dowiaduje się, że zaangażowany w walkę z zarazą doktor Rieux również został rozłączony z żoną. Rambert uświadamia sobie, że pragnienie osiągnięcia własnego szczęścia nie przeszkadza w pomaganiu innym, a to pomaganie też daje człowiekowi satysfakcję, zwłaszcza w trudnych okolicznościach. Bohater dołącza do miejskich oddziałów sanitarnych. Rambert – w myśl filozofii egzystencjalnej – dokonuje świadomego wolnego wyboru, a kiedy już ma szansę opuścić miasto, nie czyni tego, gdyż: „Może być wstyd, że człowiek jest sam tylko szczęśliwy”.</i> <i>Przykład Ramberta prowadzi do wniosku, że trudne życiowe doświadczenia sprzyjają znalezieniu własnej drogi.</i>	i rzeczowa. Sformułowany na końcu wniosek wynika z wcześniejszych rozważań.
Zadowolająca argumentacja	<i>Człowiek wybiera samotność, aby poszukiwać drogi życiowej. Szuka samotności, bo wtedy znacznie lepiej</i>	Argumentacja jest rzeczowa, pogłębiona dzięki kontekstowi, poparta trafnymi

	<i>jest mu się skupić, wejść we własne serce, rozpoznać właściwe powołanie. Jest wtedy wolny od wszelkich nacisków, presji wywieranej przez otoczenie. Sam w ciszy i spokoju może przemyśleć, co ma robić, jaką drogę wybrać.</i> <i>Bohaterem, któremu samotność pozwoliła odkryć życiową misję, jest Konrad z „Dziadów” cz. III. W scenie Wielkiej Improwizacji podkreśla swoją samotność, mówi, że nikt nie rozumie, jego poetyckiego geniuszu: „Samotność – cóż po ludziach, czym śpiewak dla ludzi? / Gdzie człowiek, co z mej pieśni całą myśl wystucha, / Obejmie okiem wszystkie promienie jej ducha?”.</i> <i>Samotność sprzyja snuciu przemyśleń na temat świata – Konrad dochodzi do wniosku, że urządziłby świat lepiej, niż zrobił to Bóg, żąda od Boga władzy nad duszami. Dochodzi do wniosku, że jego życiowym powołaniem jest poświęcenie się dla dobra ludzkości. Konrad to typowy bohater romantyczny – samotnik szukający własnej drogi.</i> <i>Poza tym, że samotność pozwala na przemyślenia, to jest również stanem wybawienia, wytchnienia od codzienności. Dzięki niej podmiot liryczny wiersza „Do samotności” Adama Mickiewicza również może wstuchać się w siebie i tworzyć, tj. wybijać się „w myślach nad myślami”. Z samotności podmiot liryczny czerpie siły do aktywności twórczej, a jednocześnie ucieka w samotność przed jakimiś nieprzyjemnymi sytuacjami, które określa „codziennymi upałami”.</i>	przykładami. Zdający przeanalizował dwa aspekty samotności – samotność jako stan, który pomaga wsłuchać się w siebie i odkryć życiowe powołanie, samotność jako wytchnienie.
Powierzchnowa argumentacja	<i>Na początku warto zauważyć, że przebywanie w samotności jest dla człowieka czasem, który może on poświęcić na przemyślenia i myślenie o swoim życiu. Chciałbym się odnieść do wiersza Adama Mickiewicza „Do samotności”. Osoba mówiąca w tym wierszu mówi, że dopiero w samotności może podejmować się rozmyślań nad swoim życiem. W samotności podmiot liryczny odpoczywa, nabiera sił do życia, do wstępowania na drogę swego powołania. Stąd wniosek, że samotność dla człowieka może być</i>	Zarówno w odniesieniu do wiersza Adama Mickiewicza, jak i do <i>Kordiana</i> Juliusza Słowackiego argumentacja jest oparta na uogólnieniach. Zdający nie pokazał, na jakiej podstawie zaproponował takie odczytanie wiersza – nie przytoczył np. cytatów, środków artystycznego wyrazu. Nie przywołał też konkretnych sytuacji z <i>Kordiana</i> – takich, które wspierałyby tok rozumowania zdającego. Drugi argument –

	<i>czasem przemyśleń na temat swojego życia.</i> <i>Moim kolejnym argumentem będzie Kordian Juliusza Słowackiego. Ten bohater zmagał się z trudnościami i poszukiwał swojej życiowej drogi. W pojedynkę niewiele osiągnął. Dlatego żaden człowiek nie może być całe życie sam, bo potrzebuje wysłuchania i jakby troski ze strony innych.</i>	sformułowany na końcu akapitu poświęconego <i>Kordianowi</i> – właściwie jest luźno powiązany z uogólnieniami dotyczącymi tej lektury.

Kolejna tabela zawiera przykłady z wypracowań uczniowskich na poziomie rozszerzonym, ilustrujące różny poziom argumentacji. Pierwszy fragment to argumentacja bogata, drugi – zadowalająca, a trzeci – powierzchowna. W ostatniej kolumnie sformułowano uzasadnienie oceny poziomu argumentacji. **Czerwony kolor** odnosi się do argumentacji, **zielony** – do przykładów literackich i kontekstów, **niebieski** – do wniosków.

Temat: Żadne dzieło nie powstaje w kulturowej próżni. Rozważ, jaką rolę w literaturze pełni aluzja. W pracy odwołaj się do: • <i>Madame Antoniego Libery</i> • utworów literackich z dwóch różnych epok • wybranego kontekstu.		
Poziom argumentacji wypowiedzi	Przykład z wypracowania ilustrujący poziom argumentacji	Uzasadnienie oceny argumentacji
Bogata argumentacja	<i>Aluzja literacka służyć może pisarzom do tego, aby pokazywać czytelnikom bliskie im wartości i idee, ukryte pod maską zwyczajnej historii.</i> <i>Antoni Libera w powieści „Madame”, opisując historię cichej miłości młodego mężczyzny do swojej nauczycielki francuskiego, ukazuje gorzką prawdę o Polsce czasów PRL-u. Widzimy to w rozdziale „Sen mara...”, w którym opisuje on koszmar nocny naszego bohatera. Bohater, śniąc, znajduje się w Alpach ze swoją ukochaną Madame u boku. Ten piękny sen przerywa zwrot akcji: bohater znajduje się w Tatrach, złapany na przekraczaniu granicy. Pojawiają się tam postacie reprezentujące ideał promowany przez system komunistyczny: górnicy, hutnicy, a także jego kolega, który zamiast lewej ręki ma hak, a w prawej</i>	W argumentacji pokazano dwie różne funkcje wykorzystania aluzji w tekście literackim. Jedną z nich jest przekazywanie określonych idei, drugą – wpisywanie się w określoną tradycję kulturową. Wnioski odnoszą się do tego, w jaki sposób aluzyjność przejawia się w tekście. Przykłady ilustrujące tezy zostały dobrane celowo i adekwatnie – zdający wybrał odpowiednie fragmenty tekstu i dokonał ich analizy pod kątem omawianych zjawisk.

	trzymą młot – te przedmioty mogą stanowić nawiązanie do sierpa i młota, czyli symboli ZSRR. Główny bohater zostaje posądzony o szpiegostwo i skazany na śmierć. Pojawiające się w scenie snu postacie i rekwizyty mają charakter symboliczny, aluzyjny. Czytelnik rozumie, że odnoszą się one do systemu politycznego PRL, a co za tym idzie – także do kultury tego okresu. Libera nie jest jednak jedynym, który używa aluzji, by poruszać sprawy państwa i polityki. Najlepszym przykładem takiej aluzji jest dramat Stanisława Wyspiańskiego „Wesele”. Pisarz przez rozmowy gości weselnych ukazuje prawdę o społeczeństwie i jego zróżnicowaniu. Uwydatnia także wady i zalety obu grup społecznych tam zgromadzonych, czyli inteligencji i chłopów. W akcie drugim posługuje się zaś symboliką postaci historycznych i zjaw, które objawiają się poszczególnym gościom weselnym, by nakłonić ich do zmiany postępowania. Jednak aluzja może służyć także innym celom, artyści wykorzystują ją, aby pogłębić naszą wiedzę na temat postaci i sposobu postrzegania przez nią świata. Pięknym momentem powieści ukazującym niepokorne serce głównego bohatera jest symboliczne zniszczenie zegarka, który był nagrodą za pierwsze miejsce w konkursie teatralnym. Bohater symbolicznie wybrał plac Komuny Paryskiej. Plac ten przed wojną nosił miano Wilsona, a krzyżowały się na nim trzy ulice, które nosiły imiona narodowych wieszczów: Mickiewicza, Słowackiego i Krasińskiego. Jakby mówił im tym samym „patrzcie co oni robią ze sztuką, oddaję wam to, co wasze”. Główny bohater wpisał się tym samym w tradycję pisarzy-buntowników, którzy sprzeciwiali się mechanizmom ucisku politycznego i ograniczeniom władzy. Wybór miejsca ma tutaj właśnie znaczenie aluzyjne.	
Zadowolająca argumentacja	Aluzja to świadome nawiązanie do innego utworu. Aluzje literackie charakteryzuje niedomówienie, ukrycie	Zdający zdecydował się na strategię polegającą na zapisaniu stanowiska

	<i>związku z innym dziełem, dlatego od czytelnika wymagana jest aktywność intelektualna do rozszyfrowania i uzasadnienia powiązań dwóch utworów. Czasami jest to proste, jednak często wymaga spostrzegawczości, a także dużej wiedzy z historii literatury. Takie nawiązania do wcześniejszych dzieł literackich są zawsze wyrazem hołdu dla poprzedników, ale świadczą też o kunszcie naśladowcy. Każda aluzja pozwala też na określenie stosunku twórcy do tradycji literackiej.</i> <i>Jedną z łatwiejszych aluzji, jakie można zauważyć, jest powiązanie „Nie-Boskiej Komedi” Zygmunta Krasińskiego z dziełem Dantego – „Boską Komedią”. Dramat polskiego twórcy ma charakter polemiczny względem utworu włoskiego pisarza – historia świata rozumiana jako ciąg niszczycielskich rewolucji to komedia, ale nie – Boska, sprzeczna z wolą Boga, który jest ostatecznym Panem historii i tylko On może przywrócić jej sens. Zwiedzanie obozu rewolucjonistów przez Hrabiego oprowadzanego przez Przechrztę (aluzja do Wergiliusza) przywodzi na myśl wędrówkę przez dantejskie piekło.</i> <i>Inna jest rola aluzji literackiej w wierszu Cypriana Kamila Norwida pod tytułem „W Weronie”, który jest aluzją do najslawniejszego dramatu Szekspira „Romeo i Julia”. Zostały w nim przywołane nazwiska obu zwaśnionych rodów, a także miejsce akcji – Weronia. Norwid wybiera tylko jeden wątek tej opowieści – wspólnego grobu kochanków. Traktuje tę historię w sensie symbolicznym. Jest to punkt wyjścia do refleksji o dwóch wizjach świata. Tę romantyczną, opartą na micie miłości zwyciężającej śmierć, reprezentuje natura (cyprysy). Tę realistyczną z kolei reprezentują ludzie, którzy są uczeni. Pośrednio autor podkreśla wyższość emocji nad naukowym spojrzeniem na losy ludzkie. Aluzja ta świadczy o przejawie hołdu, gdyż romantycy kochali Szekspira, widzieli w nim ojca duchowego.</i>	w jednym akapicie, a w kolejnych – ilustruje swoje tezy omówieniem przykładów literackich. O ile trafnie analizuje wybrane utwory i poprawnie dostrzega mechanizmy aluzji, które są w nich zawarte, o tyle nie uzasadnia, jakie funkcje aluzji literackiej dostrzega w każdym z omawianych dzieł. W tekście brakuje także treściowego (nie tylko formalnego, językowego) powiązania między tezami z pierwszego akapitu a kolejnymi akapitami.
Powierzchnowa argumentacja	<i>Aluzja literacka polega na wykorzystaniu w jednym tekście nawiązań do innych tekstów. Na</i>	Zdający nie omawia w sposób pogłębiony zjawiska aluzji literackiej

<i>przykład w utworze „Madame” główny bohater, licealista zakochany w swojej nauczycielce, pragnie jej zaimponować swoją wiedzą na temat literatury. W powieści często pojawiają się nawiązania do innych dzieł literackich, na przykład do „Fedry” Racine’a, którą młody chłopak oglądał w teatrze. Aluzje literackie w tej powieści mają pokazać, że bohater książki jest odcytany i elokwentny.</i> <i>Innym, przykładem aluzji literackiej jest tytuł dramatu Zygmunta Krasińskiego „Nie-Boska Komedia”. Jest to nawiązanie do poematu Dantego. Może oznaczać, że wielki polski romantyk widział świat, w którym nic nie dzieje się z woli Boga. W samym dramacie wizyta w obozie rewolucjonistów przypomina dantejskie piekło.</i>	(powierzchnowa i niepełna definicja na początku pierwszego akapitu) i ma to konsekwencje dla dalszego toku argumentacji. W kolejnych akapitach pokazuje przykłady obecności nawiązań do innych tekstów, jednak nie wyjaśnia ich funkcji w sposób pogłębiony. Jednozdaniowe podsumowanie pierwszego akapitu nie jest wystarczającym dowodem na rozumienie problemu i przedstawienie go w sposób wielostronny. Z tekstu nie wynikają pogłębione i trafne wnioski na temat funkcjonowania aluzji literackiej.

3. Budowanie wyводу argumentacyjnego – krok po kroku

3.1. Analiza problemu i budowanie własnego stanowiska

Wywód argumentacyjny to spójny, wewnętrznie powiązany, logiczny tok rozumowania, który ma na celu przedstawienie i uzasadnienie jakiegoś sądu. W wypracowaniu z języka polskiego uzasadnienie musi odnosić się do literatury, jej związków z życiem, a w przypadku tematów na poziomie rozszerzonym – także struktury utworu literackiego i jej powiązania z oddziaływaniem na czytelnika.

Planowanie wyvodu argumentacyjnego uczeń powinien rozpocząć od uważnej lektury tematu wypracowania, a następnie zastanowić się, o czym powinien napisać. W przeciwnym wypadku narazi się na to, że jego argumentacja będzie powierzchowna, wnioski – pochopne, a całość niespójna. Przed przystąpieniem do pisania może zadać sobie pytania, jak te sformułowane poniżej.

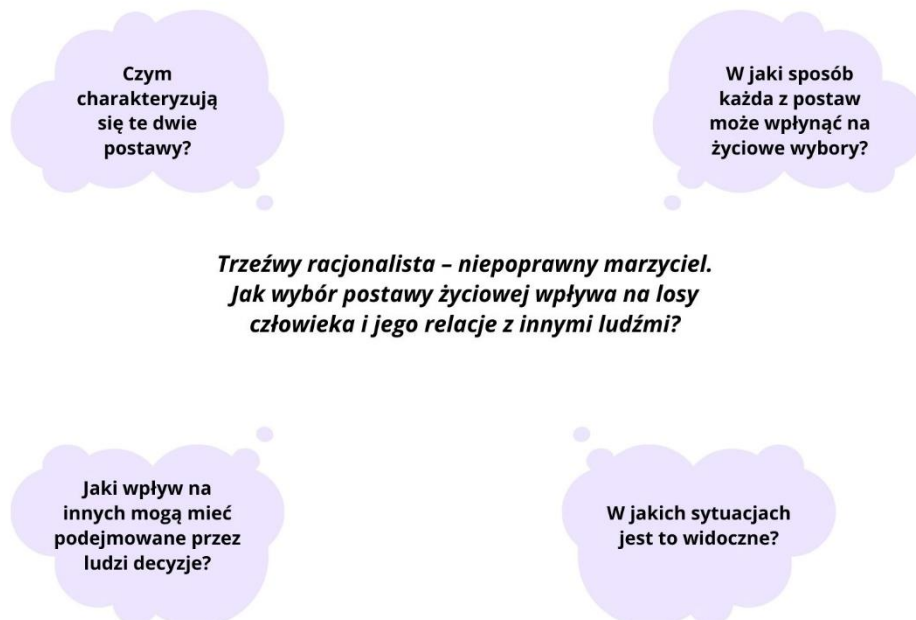
Rys. 2. Przykładowe pytania do analizy polecenia

Rozumienie tematu: • czy rozumiem wszystkie pojęcia użyte w poleceniu?• jak je rozumiem?
Gromadzenie potrzebnej wiedzy: • jakie informacje będą potrzebne do zrozumienia tego problemu?• jakie dziedziny wiedzy będą użyteczne?
Rozumienie problemu: • jakie są możliwe rozwiązania?• między jakimi opcjami wybieram?• jakie mogą być konsekwencje wyboru?

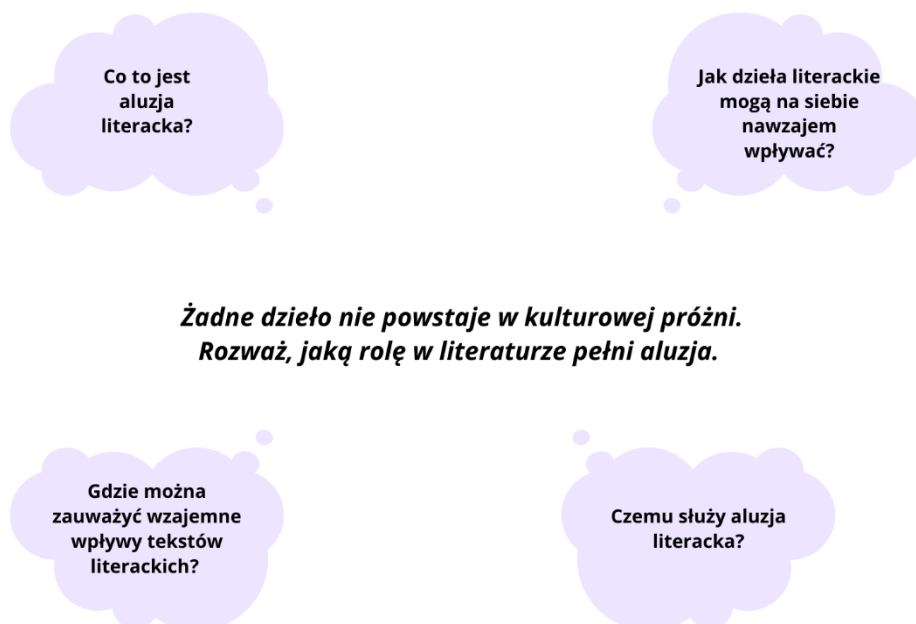
Warto, by uczniowie robili sobie notatki – to pozwala zebrać myśli i uporządkować je, nawet jeśli nie wszystkie zapiski wykorzystają w wypracowaniu. Na egzaminie maturalnym ten etap ograniczy się np. do stworzenia mapy myśli, wypisania pojęć czy haseł. Natomiast w ćwiczeniach na lekcjach ważne jest wdrażanie uczniów do tworzenia planów wypowiedzi, bo to ułatwia skomponowanie wyvodu.

Poniżej prezentujemy przykładowe pytania, jakie zadali sobie maturzyści, przygotowując się do napisania wypracowania.

Rys.3. Pytania do polecenia na poziomie podstawowym

Rys. 4. Pytania do polecenia na poziomie rozszerzonym

Kiedy uczniowie wykonają dobre notatki, które pokażą, że przeanalizowali zagadnienie dogłębnie i z wielu perspektyw, mogą przystąpić do kolejnego etapu pracy, czyli budowania

własnego stanowiska. To ważny moment przygotowywania się do pisania wypracowania. Od tego, jak sformułujemy własne stanowisko, zależy dalszy tok argumentacji. Celem całego wypracowania jest przecież uzasadnienie jakiegoś sądu, udowodnienie tezy. Stanowisko musi wyrażać przekonanie piszącego, być propozycją rozwiązania problemu czy odpowiedzią na pytanie zawarte w temacie.

Spójrzmy na to, jak dwoje maturzystów zapisało odpowiedzi na pytania do problemu i jak doprowadziło ich to do sformułowania własnego stanowiska.

Temat:

Trzeźwy racjonalista – niepoprawny marzyciel. Jak wybór postawy życiowej wpływa na losy człowieka i jego relacje z innymi ludźmi?

W pracy odwołaj się do:

- *Lalki* Bolesława Prusa
- innego utworu literackiego
- wybranych kontekstów.

Odpowiedzi na pytania:

- *Racjonalista to osoba, która kieruje się rozumem, a nie emocjami. Marzyciel to osoba, która hołduje nierealistycznym ideałom.*
- *Racjonalista nie podejmuje decyzji pochopnie, zbiera dane i fakty, zanim dokona wyboru. Chce, żeby jego decyzje opierały się na obiektywnych przesłankach. Marzyciel kieruje się emocjami, nie dba o to, czy jego marzenia mają szansę się spełnić, wierzy, że uda mu się osiągnąć zamierzone cele mimo wszystko.*
- *Racjonalista w oczach innych ludzi może wydawać się zimny i wyrachowany. Rzadziej kieruje się emocjami. Marzyciel z kolei może wydawać się zupełnie nieracjonalny, może także idealizować innych, nie zwracając uwagi na rzeczywistość.*
- *Widać to na przykład w sytuacji tworzenia bliskiej relacji romantycznej, w relacjach przyjacielskich, w wyborach politycznych.*

Stanowisko:

Sądzę, że obie postawy mają wpływ na to, jak ludzie tworzą relacje z innymi i jakie życiowe decyzje podejmują. Ten wpływ może być zarówno negatywny, jak i pozytywny i zależy od konkretnej sytuacji.

Temat:

Żadne dzieło nie powstaje w kulturowej próżni.

Rozważ, jaką rolę w literaturze pełni aluzja.

W pracy odwołaj się do:

- **Madame Antoniego Libery²**
- **utworów literackich z dwóch różnych epok**
- **wybranych kontekstów.**

Odpowiedzi na pytania:

- *Aluzja literacka to obecne w jakimś tekście nawiązanie do innego tekstu, które jest czytelne dla odbiorcy.*
- *Aluzja może wyrażać się na przykład w formie kontynuacji wątków innego utworu, wykorzystania postaci z innego tekstu, jako cytata lub parafraza, jako punkt wyjścia do polemiki. Może być bezpośrednia lub pośrednia.*
- *Aluzja może stanowić komentarz do innego utworu lub tradycji literackiej, może także wprowadzać polemikę, a nawet elementy satyryczne.*
- *Warto zwracać uwagę na pojawiające się w tekstach toposy i motywy, tytuł, motto, cytaty i kryptocytaty.*

Stanowisko:

Stosowanie aluzji literackiej sprawia, że utwór literacki wpisuje się w istniejącą wcześniej tradycję literacką. Może pokazywać, że autor uznaje lub odrzuca (wyśmiewa) dawne wzorce. Jest też elementem gry z czytelnikiem (aluzja musi być na tyle wyrazista, żeby czytelnik mógł ją odczytać).

W kolejnym kroku maturzyści będą musieli przystąpić do budowania argumentacji. Powinni odpowiedzieć sobie na pytania:

- *Dlaczego właściwie tak uważam?*
- *Jak mogę uzasadnić swoje stanowisko?*

² Znajomość treści i problematyki *Madame Antoniego Libery* nie obowiązuje na egzaminie maturalnym z języka polskiego w latach 2023 i 2024.

3.2. Konstruowanie argumentu

Cechy dobrze skonstruowanej argumentacji wynikają z podstawowej funkcji tekstu argumentacyjnego, czyli przekonywania. Najpierw warto zastanowić się nad tym, jaki właściwie cel stanowi punkt odniesienia dla argumentacji w kontekście wypracowania z języka polskiego. Tutaj przekonywanie nie oznacza przecież zachęcenia czytelnika do jakiegoś działania lub poglądu. Autorzy mają za zadanie stworzyć przekonującą argumentację, czyli pokazać, że:

- ich stanowisko jest możliwe do przyjęcia
- ich stanowisko jest zgodne z tym, co wiemy o literaturze i kulturze
- przytoczone przykłady z tekstów są wsparciem dla ich tez
- te tezy znajdują potwierdzenie także w innych dziedzinach wiedzy (kontekstach).

Jak zatem skonstruować dobry argument? Dobrze skonstruowany argument zawiera cztery najważniejsze elementy:

- twierdzenie argumentacyjne, które jest odpowiedzią na pytanie: *dlaczego uważam, że moje stanowisko jest słuszne?*
- rozwinięcie, zawierające dodatkowe wyjaśnienia
- przykład, który pozwala zaobserwować dane zjawisko w tekście literackim
- ewentualnie: podsumowanie, konkluzję argumentu.

Warto zaznaczyć, że uczeń może zbudować argument, jeśli powyższe elementy ułoży w dowolnej kolejności.

Przeanalizujmy przykłady. Przeczytajmy fragmenty wypracowań na tematy z poziomu podstawowego i z poziomu rozszerzonego z *Informatorów*.

a) Przykład z wypracowania na poziomie podstawowym

Od pokory do rozpachy – postawy człowieka doświadczanego przez los.

W pracy odwołaj się do:

- wybranej lektury obowiązkowej
- sensu wiersza *W ciemności schodzi moja dusza* Jana Kasprowicza
- wybranych kontekstów.

W jednym z argumentów maturzysta odwołał się do *Dżumy* Alberta Camusa. Kolorami zaznaczono poszczególne elementy tego argumentu: **twierdzenie argumentacyjne**, **rozwinięcie twierdzenia**, **przykład**, **podsumowanie argumentu**.

Fragment wypracowania

Nie jest łatwo pogodzić się z doświadczeniami życiowymi – najczęściej człowiek podejmuje wyzwanie, nie godzi się na cierpienie i często pokora jest mu obca.

Zwłaszcza w początkowej fazie próbuje walczyć, buntuje się przeciwko niesprawiedliwości, rozpacza, czasem chce uciec od cierpienia, ale kiedy uświadamia sobie swoją bezradność, bywa, że staje się również bierny – wszystko zależy od tego, jak bardzo jest doświadczany.

Takich przykładów dostarcza powieść Alberta Camus „Dżuma”. Mieszkańcy Oranu różnie reagują na wybuch epidemii i próbują różnymi sposobami poradzić sobie z zaistniałą sytuacją. Niektórzy, jak Rambert, chcą za wszelką cenę opuścić miasto, inni, jak Rieux czy Tarrou, walczą z epidemią, jeszcze inni, jak ojciec Paneloux, szukają w epidemii Boga. Większość mieszkańców przechodzi przemianę od rozpacz po utracie bliskich, ucieczki w samotność do bierności. Szczególnym przypadkiem jest jednak Paneloux, który przekonany o winie mieszkańców Oranu, nakazuje pokorę wobec kary boskiej. Jego postawa zmienia się jednak, kiedy widzi niewinne dziecko umierające na dżumę. W kolejnym kazaniu mówi o cierpieniu niewinnych i zachęca do walki z zarazą.

Postawa człowieka wobec trudnych życiowych sytuacji może się zatem zmienić, jeśli człowiek doświadczy wydarzenia, które wstrząśnie jego systemem wartości.

Komentarz

To twierdzenie argumentacyjne odpowiada na pytanie: *Jakie postawy najczęściej przyjmuje człowiek doświadczany przez los?*

Rozwinięcie i dodatkowe wyjaśnienia.

Przykład, który jest tak dobrany, by pokazać różne postawy bohaterów *Dżumy* wobec cierpienia, udowodnić, że pokora jest rzadziej przyjmowaną postawą niż bunt i rozpacz.

Konkluzja, wzmocnienie wniosków, podsumowanie argumentacji.

Podany wyżej przykład można uznać za dobrze skonstruowany argument, ponieważ uczeń:

- określa, jakie postawy wobec trudnych doświadczeń najczęściej przyjmuje człowiek
- wyjaśnia, co powoduje, że człowiek może zmienić swoją postawę: od buntu przez rozpacz po bierność
- tak dobiera przykład literacki, żeby adekwatnie ilustrował wskazane twierdzenia
- formułuje konkluzję na podstawie analizy przykładu literackiego.

b) Przykład z wypracowania na poziomie rozszerzonym

Oto są labirynty wnętrza, magazyny i spichrze rzeczy, oto są ciepłe jeszcze groby, próchno i mierzwa. Prastare historie. Siedem warstw, jak w dawnej Troi, korytarze, komory, skarbcze.
(Bruno Schulz, *Wiosna*)

Rozważ, jakie znaczenie dla odczytania sensu dzieła literackiego ma wykreowana w nim przestrzeń. Punktem wyjścia do rozważań uczyni cytowany fragment opowiadania *Wiosna* Brunona Schulza.

W pracy odwołaj się do:

- znanych Ci fragmentów *Procesu* Franza Kafki
- utworów literackich z dwóch innych epok
- wybranego kontekstu.

W podanym argumencie maturzysta odwołał się do *Procesu* Franza Kafki. Kolorami zaznaczono poszczególne elementy tego argumentu: **twierdzenie argumentacyjne**, **rozwinięcie twierdzenia**, **przykład**, **podsumowanie argumentu**.

Fragment wypracowania

Kreowanie przestrzeni w utworze literackim buduje świat przedstawiony i nadaje tekstowi pewien określony klimat, jakąś aurę, która najczęściej ma za zadanie wywoływać określone emocje i odczucia podczas czytania.

Kiedy razem z bohaterem jako czytelnicy poznajemy przestrzeń, możemy zrozumieć jego uczucia i dzięki temu lepiej rozumiemy działania i motywacje bohaterów. Pozwala to także dotrzeć do sensu całego tekstu.

Franza Kafka w „Procesie” ukazuje sąd jako labirynt, w którym błądzi Józef K. – to przestrzeń, która wpływa na stany emocjonalne i fizyczne ludzi w niej przebywających. Urzędnicy, którzy pracują w sądzie, są oswojeni z klimatem w nim panującym, a wręcz źle się czują poza nim. Józef K. czuje się przytłoczony, czuje niepokój, grozę, dusi się, a razem z nim nieswojo czuje się czytelnik.

Namacalnie wykreowana przestrzeń ma bezpośredni wpływ na odczytanie powieści. Rozumiemy lepiej narastający w bohaterze lęk i poczucie zagubienia. Dzięki temu lepiej rozumiemy pesymistyczną refleksję na temat świata i losu człowieka, którą przekazuje Kafka. Człowiek jest zagubiony w świecie, który jest niezrozumiały, zagrażający i nie ma dla niego ratunku.

Komentarz

To twierdzenie argumentacyjne, odpowiada na pytanie: *Jakie znaczenie może mieć kreacja przestrzeni?* Rozwinięcie i dodatkowe wyjaśnienia.

Przykład, który jest tak dobrany, by pokazać związek między opisem przestrzeni a emocjami bohatera.

Konkluzja, wzmocnienie wniosków, podsumowanie argumentacji.

Podany wyżej przykład można uznać za dobrze skonstruowany argument, ponieważ uczeń:

- skupia się na jednym aspekcie funkcji przestrzeni
- wyjaśnia, na czym ten aspekt polega
- tak dobiera przykład literacki, żeby adekwatnie ilustrował wskazane twierdzenia

- podsumowuje argument, odnosząc się do interpretacji całego utworu Kafki i jego przesłania (zaznaczmy przy tym, że zgodnie z zapisami podstawy programowej uczeń nie musi znać całego *Procesu*)
- przeprowadza generalizację.

Za każdym razem po zredagowaniu stanowiska i argumentów uczeń powinien zadać sobie kilka pytań samosprawdzających, które pomogą mu dokonać oceny tego, co napisał.

Lista pytań samosprawdzających

- Czy udało mi się pokazać, że dobrze rozumiem przedstawiony w temacie problem?
- Czy udało mi się pokazać, że omawiany problem jest złożony?
- Czy udało mi się zwrócić uwagę na więcej niż jeden aspekt rozważanego zagadnienia?
- Czy moje stanowisko i argumenty pokazują, co sędzę na zadany temat?
- Czy udało mi się tak sformułować argumenty, że pozwalają czytelnikowi zrozumieć, dlaczego tak sędzę?
- Czy moje argumenty odnoszą się do różnych aspektów problemu?
- Czy przywołane przeze mnie przykłady ilustrują to, co piszę w argumentacji?
- Czy udało mi się zaprezentować własną wiedzę na temat literatury?
- Czy udało mi się wykazać, że są także inne dziedziny wiedzy, które pomagają zrozumieć dany temat?

4. Przykładowe ćwiczenia z komentarzem

Ćwiczenie 1. Analiza tematu

Zestaw dla ucznia

Przeczytaj podany temat wypracowania. Zapisz go na środku kartki A3. Przeanalizuj temat, posługując się podanymi pytaniami pomocniczymi. Odpowiedzi na pytania zapisz na kartce, dookoła tematu.

Przykładowy temat (poziom podstawowy)

Jaki wpływ na sposób widzenia świata przez człowieka mają czasy, w których on żyje?

W pracy odwołaj się do:

- wybranej lektury obowiązkowej
- innego utworu literackiego
- wybranych kontekstów.

Przykładowy temat (poziom rozszerzony)

Między utopią a antyutopią.

Punktem wyjścia swoich rozważań o literackich obrazach budowania idealnego świata uczyń *Małą Apokalipsę* Tadeusza Konwickiego.

W pracy odwołaj się do:

- *Małej Apokalipsy* Tadeusza Konwickiego
- utworów literackich z dwóch różnych epok
- wybranego kontekstu.

Przykładowe pytania:

Rozumienie tematu:

- czy rozumiem wszystkie pojęcia użyte w poleceniu?
- jak je rozumiem?

Gromadzenie potrzebnej wiedzy:

- jakie informacje będą przydatne do zrozumienia tego problemu?
- jakie dziedziny wiedzy będą użyteczne?

Rozumienie problemu:

- jakie są możliwe rozwiązania?
- między jakimi opcjami wybieram?
- jakie mogą być konsekwencje wyboru?

Dobierzcie się w pary, porównajcie swoje notatki. Uzupełnijcie je, dopisując nowe elementy.

Ćwiczenie 1.
Komentarz dla nauczyciela

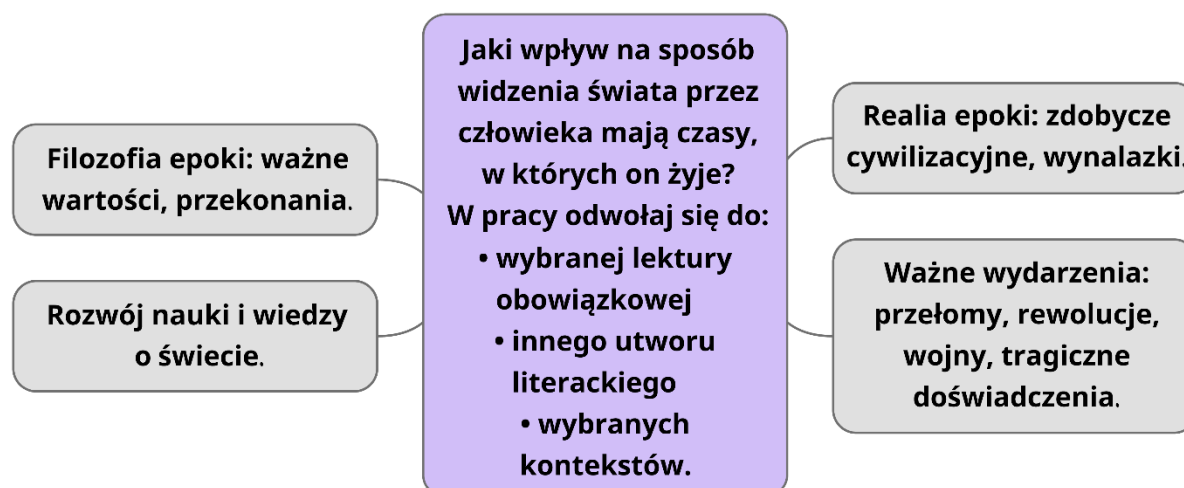
Tego typu zadania powinny pojawiać się na różnych etapach pracy podczas lekcji języka polskiego. Dzięki temu uczniowie nabiorą rutyny w uważnym planowaniu swoich wypowiedzi jeszcze przed przystąpieniem do pisania wypracowania. Należy zwrócić szczególną uwagę na wartość pracy w parach. To pomoże uczniom dostrzegać różne, nowe podejścia do problemu.

Dobrym pomysłem jest także wspólne opracowanie listy ważnych pytań, która może pojawiać się jako dodatkowa pomoc dydaktyczna na lekcji i być z czasem uzupełniana o nowe pomysły.

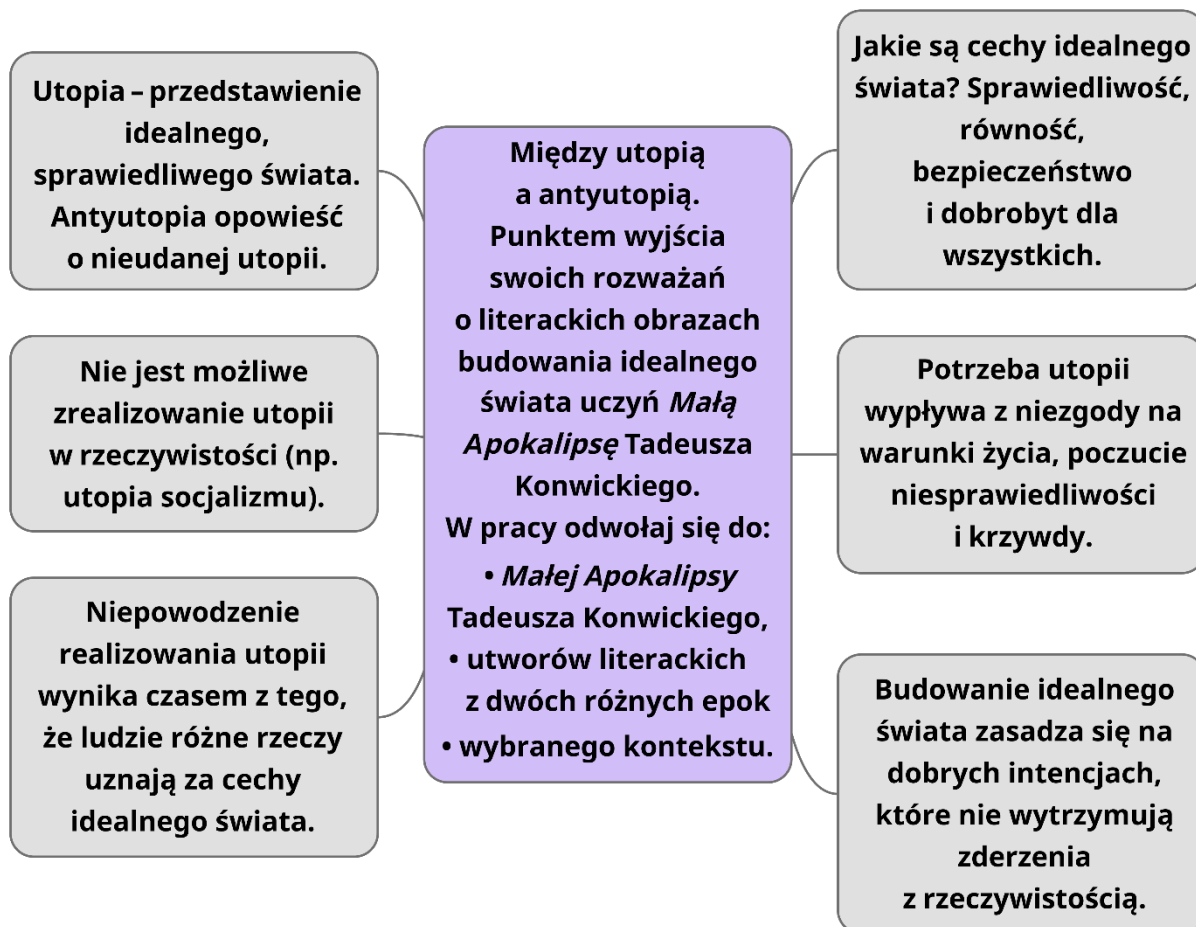

Ćwiczenie 1.
Przykładowe rozwiązania

Poziom podstawowy:

Poziom rozszerzony:

Ćwiczenie 2. Budowanie własnego stanowiska
Zestaw dla ucznia

Na podstawie notatek z poprzedniego ćwiczenia sporządź kilkuzdaniową wypowiedź, która będzie Twoim stanowiskiem wobec problemu wyrażonego w poleceniu.

Twoje stanowisko:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Ćwiczenie 2. Komentarz dla nauczyciela

Kolejnym etapem pracy przygotowującej do pisania wypracowania jest sformułowanie własnego stanowiska przez uczniów. To bardzo ważny etap pracy, zwłaszcza na początku nauki w szkole ponadpodstawowej. Należy zwrócić uczniom uwagę na to, że stanowisko w wypracowaniu maturalnym różni się od tego, które było wymagane na egzaminie ósmoklasisty. Tutaj wymagamy bardziej złożonych czynności i często jednozdaniowa formuła nie jest wystarczająca.

Ćwiczenie 2. Przykładowe rozwiązania

Poziom podstawowy:

Otoczająca rzeczywistość ma na człowieka ogromny wpływ i dzieje się to w wielu aspektach jego życia. Kiedy przyjmuje on jakąś postawę wobec świata, odnosi się do obowiązujących w swoich czasach filozofii – na zasadzie zaprzeczenia lub afirmacji. Często na wybór postawy życiowej mają wpływ przełomowe wydarzenia historyczne: wojny, rewolucje. Wybór ograniczony jest przez brak wiedzy o świecie lub poziom rozwoju cywilizacyjnego w czasach, w których przyszło ludziom żyć.

Poziom rozszerzony:

Od niepamiętnych czasów w literaturze tworzono obrazy idealnego świata, w którym panowałyby wolność, równość i powszechny dobrobyt. Takie utopie wyrażały tęsknotę ludzi, którzy rozczarowani byli otaczającą rzeczywistością. Jednak naprawdę w historii nie udało się żadnej utopii wcielić w życie. Podobnie w literaturze – wraz z utopiami powstawały antyutopie, pokazujące negatywne konsekwencje próby realizowania ideałów w praktyce.

Ćwiczenie 3. Analiza argumentu

Zestaw dla ucznia

Przeczytaj podany temat maturalny oraz fragmenty wypracowań. Razem z kolegą/koleżanką przeanalizujcie fragmenty, wyszukajcie w nich cztery składniki dobrego argumentu: twierdzenie, rozwinięcie, przykład, konkluzję. Następnie pracujcie z inną parą. Porównajcie swoje analizy. Czy udało się Wam znaleźć wszystkie wskazane elementy?

Poziom podstawowy

Jaki wpływ na sposób widzenia świata przez człowieka mają czasy, w których on żyje?

W pracy odwołaj się do:

- **wybranej lektury obowiązkowej**
- **innego utworu literackiego**
- **wybranych kontekstów.**

Fragment 1.

Na życie każdego człowieka, także bohaterów literackich, mają wpływ ważne wydarzenia historyczne, w których uczestniczą. Decydują one na przykład o ważnych życiowych wyborach lub postawach. Tak wydarzyło się w przypadku Stanisława Wokulskiego, bohatera „Lalki” Bolesława Prusa. Kiedy był młody, z ogromną determinacją pracował, by móc uczyć się i realizować swoją pasję naukową. Jednak wybuch powstania styczniowego uniemożliwił mu studia. Wokulski zaangażował się w walkę jako prawdziwy patriota. Za karę za udział w powstaniu został zesłany na Syberię. Te wydarzenia odmieniły nie tylko jego ścieżkę życiową, ale zmieniły go jako człowieka. Zatem można uznać, że historia ma ogromny wpływ na człowieka.

Fragment 2.

Każda epoka charakteryzuje się jakimiś zasadami społecznymi i normami. Mają one ogromny wpływ na ludzi. Przekonał się o tym Stanisław Wokulski, który sam będąc zubożałym szlachcicem i kupcem, chciał ożenić się z arystokratką. Izabela odrzuciła jego zaloty, co uczyniło go nieszczęśliwym. Wokulski starał się przekonać ją do siebie, kupując drogie prezenty i dostosowując się do jej stylu życia. Nie udało mu się jednak przekonać kobiety, że wart jest jej zainteresowania i uczucia.

Poziom rozszerzony

Między utopią a antyutopią.

Punktem wyjścia swoich rozważań o literackich obrazach budowania idealnego świata uczyn *Małą Apokalipsę* Tadeusza Konwickiego.

W pracy odwołaj się do:

- ***Małej Apokalipsy* Tadeusza Konwickiego**
- **utworów literackich z dwóch różnych epok**
- **wybranego kontekstu.**

Fragment 1.

Autorzy chętnie posługiwali się utopijną wizją świata, by przekazać ważne wartości. Tymczasem w literaturze obecne są także wizje odwrotne, dystopie, ukazujące tragiczne skutki realizacji utopii. Przykład można znaleźć w powieści George’a Orwella „Rok 1984”. Jej bohaterem jest przeciętny obywatel Oceanii, totalitarnego państwa rządzonego przez Partię. Podobnie jak wszyscy mieszkańcy kraju, Winston karmiony jest przekazami propagandy na temat bezpieczeństwa i równości, jakie obywatelom zapewnia władza. Jednak Winston zrozumiał, że jest okłamywany, i bezskutecznie próbował wyrwać się z jarzma. Na końcu jednak okazuje się, że nie ma ucieczki, a „miłość” do Partii jest jedyną szansą na przeżycie.

Fragment 2.

Ważnym aspektem związanym z realizacją utopii w literaturze jest jej całkowite przeciwieństwo – dystopia, czyli świat tragicznie nieidealny. Twórcy często pokazują te negatywne wizje, by pokazać przerażające konsekwencje realizacji wszystkich utopijnych marzeń. W powieści Georga Orwella „Rok 1984” ukazano rzeczywistość państwa totalitarnego. Sprawująca władzę Partia utrzymuje obywateli w ciągłym strachu przed wojną, zabrania im dostępu do prawdziwych informacji, także kontroluje ich życie prywatne – wszystko po to, aby rzekomo realizować ideały równości dla wszystkich. George Orwell, piszący swoją powieść w latach 50. XX w., odniósł się w ten sposób do głoszonych przez komunistów haseł i pokazał, w jaki sposób utopia może przedzierzgnąć się w dystopię. W tym kontekście dystopię można uznać za krzywe zwierciadło utopii.

Ćwiczenie 3. Komentarz dla nauczyciela

Praca z analizą przykładowego tekstu jest ważnym elementem rozwijania własnych umiejętności tekstotwórczych. Uczniowie mogą zauważyć braki w cudzych realizacjach i jeśli zrozumieją, z czego wynikają błędy, będą bardziej świadomie unikać ich w swoich pracach. To ważne, aby umożliwić uczniom rozmowę i dyskusję, porównywanie ocen i wspólne wypracowywanie wniosków.

Ćwiczenie 3. Przykładowe rozwiązania

Poziom podstawowy

Fragment 1.

Na życie każdego człowieka, także bohaterów literackich, mają wpływ ważne wydarzenia historyczne, w których uczestniczą.

twierdzenie

Decydują one na przykład o ważnych życiowych wyborach lub postawach.

**rozwińcie
twierdzenia**

Tak wydarzyło się w przypadku Stanisława Wokulskiego, bohatera „Lalki” Bolesława Prusa. Kiedy był młody, z ogromną determinacją pracował, by móc uczyć się i realizować swoją pasję naukową. Jednak wybuch powstania styczniowego uniemożliwił mu studia. Wokulski zaangażował się w walkę jako prawdziwy patriota. Za karę za udział w powstaniu został zesłany na Syberię. Te wydarzenia odmieniły nie tylko jego ścieżkę życiową, ale zmieniły go jako człowieka.

przykład

Zatem można uznać, że historia ma ogromny wpływ na człowieka.

konkluzja

Wnioski: W tym fragmencie obecne są wszystkie elementy.

Fragment 2.

Każda epoka charakteryzuje się jakimiś zasadami społecznymi i normami. Mają one ogromny wpływ na ludzi.

twierdzenie

Przekonał się o tym Stanisław Wokulski, który sam będąc zubożałym szlachcicem i kupcem, chciał ożenić się z arystokratką. Izabela odrzuciła jego zaloty, co uczyniło go nieszczęśliwym. Wokulski starał się przekonać ją do siebie, kupując drogie prezenty i dostosowując się do jej stylu życia. Nie udało mu się jednak przekonać kobiety, że wart jest jej zainteresowania i uczucia.

przykład

Wnioski: W tym fragmencie brakuje rozwinięcia twierdzenia i konkluzji.

Poziom rozszerzony

Fragment 1.

Autorzy chętnie posługiwali się utopijną wizją świata, by przekazać ważne wartości. Tymczasem w literaturze obecne są także wizje odwrotne, dystopie, ukazujące tragiczne skutki realizacji utopii.

twierdzenie

Przykład można znaleźć w powieści George’a Orwella „Rok 1984”. Jej bohaterem jest przeciętny obywatel Oceanii, totalitarnego państwa rządzonego przez Partię. Podobnie jak wszyscy mieszkańcy kraju, Winston karmiony jest przekazami propagandy na temat bezpieczeństwa i równości, jakie obywatelom zapewnia władza. Jednak Winston zrozumiał, że jest okłamywany, i bezskutecznie próbował wyrwać się z jarzma. Na końcu jednak okazuje się, że nie ma ucieczki, a „miłość” do Partii jest jedyną szansą na przeżycie.

przykład

Wnioski: W tym fragmencie brakuje rozwinięcia twierdzenia i konkluzji.

Fragment 2.

Ważnym aspektem związanym z realizacją utopii w literaturze jest jej całkowite przeciwieństwo – dystopia, czyli świat tragicznie nieidealny.

twierdzenie

Twórcy często pokazują te negatywne wizje, by pokazać przerażające konsekwencje realizacji wszystkich utopijnych marzeń.

**rozwinięcie
twierdzenia**

W powieści Georga Orwella „Rok 1984” ukazano rzeczywistość państwa totalitarnego. Sprawująca władzę Partia utrzymuje obywateli w ciągłym strachu przed wojną, zabrania im dostępu do prawdziwych informacji, także kontroluje ich życie prywatne – wszystko po to, aby rzekomo realizować ideały równości dla wszystkich. George Orwell, piszący swoją powieść w latach 50. XX w., odniósł się w ten sposób do głoszonych przez komunistów haseł i pokazał, w jaki sposób utopia może przedzierać się w dystopię.

przykład

W tym kontekście dystopię można uznać za krzywe zwierciadło utopii.

konkluzja

Wnioski: W tym fragmencie obecne są wszystkie elementy.

Ćwiczenie 4. Praca z argumentem

Zestaw dla ucznia

Spośród fragmentów wypracowań analizowanych przez Was w ćw. 3. wybierz jeden fragment. Dokonaj w nim niezbędnych modyfikacji, aby lepiej przekazywał ważne dla autora myśli i był bardziej przekonujący.

Twoje notatki:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Wymień się notatkami z inną osobą w klasie. Napiszcie sobie nawzajem komentarz, w którym odniesiecie się do cech dobrze skonstruowanego argumentu.

Ćwiczenie 4.

Komentarz dla nauczyciela

Ten etap pracy jest dobrym przygotowaniem do tworzenia własnych tekstów. Pozwala uczniom na sprawdzenie, czy dobrze rozumieją, czym są składniki argumentu. W kolejnym kroku, kiedy uczniowie będą pracować z całymi tekstami, można pokazać im takie teksty, w których ta struktura jest nieco rozluźniona, a autorzy tekstów osiągają spójność za pomocą innych środków.

Ćwiczenie 4.

Przykładowe rozwiązania

Poziom podstawowy

Każda epoka charakteryzuje się jakimiś zasadami społecznymi i normami. Mają one ogromny wpływ na ludzi. W wielu przypadkach determinuje to, jakie możliwości mają, czy mogą w nieograniczony sposób realizować swoje pasje i marzenia. Przekonał się o tym Stanisław Wokulski, który sam będąc zubożałym szlachcicem i kupcem, chciał ożenić się z arystokratką. Izabela odrzuciła jego zaloty, co uczyniło go nieszczęśliwym. Wokulski starał się przekonać ją do siebie, kupując drogie prezenty i dostosowując się do jej stylu życia. Nie udało mu się jednak przekonać kobiety, że wart jest jej zainteresowania i uczucia. Przykład Wokulskiego ujawnia, jak wielki wpływ na życie człowieka mogą mieć panujące w danych czasach stosunki społeczne. Gdyby nie ograniczenia kulturowe, różnice klasowe nie byłyby tak istotne.

Poziom rozszerzony

Autorzy chętnie posługiwali się utopijną wizją świata, by przekazać ważne wartości. Tymczasem w literaturze obecne są także wizje odwrotne, dystopie, ukazujące tragiczne skutki realizacji utopii. Dystopie miały pokazać, w jaki sposób realizacja utopijnych założeń może prowadzić do zła. Przykład można znaleźć w powieści George'a Orwella „Rok 1984”. Jej bohaterem jest przeciętny obywatel Oceanii, totalitarnego państwa rządzonego przez Partię. Podobnie jak wszyscy mieszkańcy kraju, Winston karmiony jest przekazami propagandy na temat bezpieczeństwa i równości, jakie obywatelom zapewnia władza. Jednak Winston zrozumiał, że jest okłamany, i bezskutecznie próbował wyrwać się z jarzma. Na końcu jednak okazuje się, że nie ma ucieczki, a „miłość” do Partii jest jedyną szansą na przeżycie. W powieści Orwella często padają wypowiedane przez władzę hasła, które mimo iż brzmią pozytywnie (i realizują idee utopii), to jednak mają przeciwne znaczenie. Dystopia zatem może być ostrzeżeniem przed niezachwianą wiarą w możliwość realizacji utopii.